

УДК 373.3/5(001.36:2000)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.18>

Загородня А. А.

МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ (2011–2017 РОКИ)

У статті проаналізовано процес реалізації моделей профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України з 2011 по 2017 роки. Розкрито сутнісні характеристики понять “модель”, “модельовання”. Виокремлено структурні елементи моделі профільного навчання старшокласників. Представлено інформацію щодо видів моделей профільного навчання учнів старшої школи (внутришньошкільної профілізації, мережної організації, базова (опорна) школа з мережею філіалів, модель “Пересувна лабораторія”, “Соціокультурний комплекс”, “Асоціація освітніх установ”, “Профільна сільська школа (агроліцей)”) та особливостей їх функціонування в системі загальної середньої освіти. Визначено особливості протікання процесу профілізації змісту навчання у старшій загальноосвітній школі відповідно до окреслених моделей. Наведено перелік нормативних документів (“Концепція Нової української школи” (2016 р.); “Концепція профільного навчання у старшій школі” (2013 р.); Закон України “Про освіту” (2017 р.), в яких акцентовано на перспективності ідеї та принципів мережової взаємодії в організації профільного навчання завдяки партнерства, що своєю чергою дає змогу якомога повніше використати наявну інфраструктуру освітнього округу для організації освітнього процесу. Окреслено форми організації профільного навчання в старшій школі, які включають внутрішню, рівневу диференціацію, різні форми зовнішньої елективної диференціації: курси за вибором, факультативні заняття, профільні класи в загальноосвітніх закладах, які реалізують кілька (один-три) профілів навчання, групи профільного навчання в багатопрофільних загальноосвітніх закладах, профільне навчання за індивідуальними програмами в малокомплектних загальноосвітніх закладах тощо.

Ключові слова: модель, модельовання, профільне навчання, старша школа, середні загальноосвітні школи.

Реалії сьогодення, що склалися в системі загальної середньої освіти, так і освіти зокрема, вимагають розширення системи профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України. Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно орієнтованого навчального, коли за рахунок змін у структурі, змісті та організації освітнього процесу повною мірою враховуються інтереси, схильності та здібності учнів, створюються умови для розвитку школярів відповідно до їхніх інтересів і перспективних планів та намірів щодо продовження освіти [3; 4]. При цьому розширюються можливості вибудовування учнем індивідуальної освітньої траєкторії навчання. У такий спосіб розробка моделі профільного навчання старшокласників усвідомлюється нами як один із важливих напрямів підвищення ефективності організації профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл.

Значна кількість наукових досліджень присвячена різноманітним аспектам проблеми впровадження профільного навчання в шкільну освіту України, зокрема: термінологічне поле профільного навчання (С. Гончаренко, Г. Селевко, П. Сікорський); розробка моделей організації профільного навчання учнів старших класів (І. Андрощук, О. Кисельов, В. Мархлевські, А. Сеїтосманов, О. Фасоля та ін.); вивчення рівнів, форм і видів профільного навчання (О. Бугайов, Н. Ничкало, І. Унт, О. Ярошенко); закономірності, принципи, умови ефективності індивідуалізації та диференціації змісту навчання (В. Володько, О. Горіно, М. Солдатенко та ін.); диференціація змісту навчання школярів та профільна підготовка (Г. Авчіннікова, О. Барановська, Г. Васьківська, С. Дятленко, С. Закірова).

Мета статті полягає в аналізі сучасних моделей профільного навчання та основних підходів до їх функціонування в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України в період з 2011 по 2017 рр.

Профільне навчання ми розглядаємо як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання. Його мета полягає в забезпеченні рівних можливостей для доступу учнівської молоді до здобуття профільної та початкової допрофесійної підготовки, гарантуванні неперервної освіти впродовж усього життя, вихованні особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства [4].

Завдання профільного навчання полягають у створенні умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки, вихованні в учнів любові до праці, забезпеченні умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією, формуванні соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні, спрямуванні підлітків щодо майбутньої професійної діяльності, забезпеченні наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до вибраного профілю [3; 4].

Варто зазначити, що профільне навчання ґрунтується на таких принципах: фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); варіативності й альтернатив-

ності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, в тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів для їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [4; 7].

Новий Закон “Про освіту” (2017 р.) [5] визначив модель старшої школи, яка має функціонувати як трирічна та профільна. У документі наголошено на важливості створення ефективної системи професійної освіти та навчання як основи економічного добробуту держави, складової частини сталого розвитку суспільства, запоруки професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості упродовж життя відповідно до її інтересів та потреб економіки України.

Отже, станом з 2011–2017 рр. й понині існує багато досліджень, присвячених дослідженню та розробці моделей профільного навчання в старшій школі.

З метою теоретичного обґрунтування необхідних змін у реалізації профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України старшокласників нами застосовано метод моделювання, завдяки чому можна наочно уявити об’єкт дослідження, проникнути в його глибину, схарактеризувати механізми формування. Дослідники феномена зазначають, що моделювання виступає як метод опосередкованого пізнання за допомогою натуральних або штучних систем, які дають змогу у визначених відношеннях заміщати об’єкт дослідження й надавати про нього нові відомості [2, с. 73]. У цьому разі можна говорити про моделювання як науково обґрунтований метод наукових досліджень систем і процесів будь-якого явища або процесу в різних сферах людського життя. Важливим принципом моделювання є збереження структурно-функціональної відповідності між моделлю та об’єктом моделювання.

У загальному розумінні під моделлю мається на увазі штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним до досліджуваного об’єкта (чи явища), відображає і відтворює у більш простому й узагальненому вигляді структуру, властивості, взаємозв’язки і відношення між елементами цього об’єкта [9].

На думку В. Штоффа, під поняттям “модель” варто розуміти уявну або матеріально реалізовану систему, що відображає об’єкт дослідження, вона здатна заміщувати його таким чином, щоб її дослідження дало нам певну інформацію про цей об’єкт [12, с. 52].

У такий спосіб моделювання є необхідною умовою існування моделі, образним відтворенням характерних ознак досліджуваного об’єкта, спеціально створеного для його вивчення, а модель є знаряддям пізнання та засобом, метою і кінцевим результатом моделювання процесу реалізації профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України.

У своїх наукових доробках В. Тернопільська [10] розглядає різні види моделей, які використовуються в професійній освіті. Серед яких дослідниця виділяє такі: прогностична модель для оптимального розподілу ресурсів і конкретизації цілей; концептуальна модель, заснована на інформаційній базі даних і програмі дій; інструментальна модель, яка дає змогу підготувати засоби виконання; модель моніторингу забезпечує створення механізмів зворотного зв’язку та способів коригування можливих відхилень від очікуваного результату; рефлексивна модель слугує засобом вирішення неочікуваних ситуацій; структурна модель характеризує складну структуру складного об’єкта, що складається з окремих частин, між якими існує зв’язок, що не піддається кількісній обробці; функціональна модель, у котрій величини, які характеризують досліджуване явище або об’єкт, виражаються в кількісному значенні та відображають послідовність дій, що відбувається в об’єкті.

Відповідно до “Концепції профільного навчання в старшій школі” (2013 р.) [7] розділяють внутрішньошкільну та зовнішню моделі профільного навчання в старшій школі.

Модель внутрішньошкільної профілізації має на меті організацію освітнього процесу в школі як за одним, так і за кількома вибраними профілями. Прикладом цього можуть бути профільні класи з поглибленим вивченням предметів, профільне навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями, динамічні профільні групи тощо.

Модель мережної організації зосереджується на цілеспрямованому та організованому залученні освітніх ресурсів інших закладів освіти, як-от: міжшкільні профільні класи/групи в опорній школі освітнього округу, районному ресурсному центрі, НВК тощо; міжшкільні класи/групи професійної підготовки та профільного навчання на базі міжшкільного навчально-виробничого комбінату (МНВК); профільні класи/групи ЗСО на базі професійно-технічних та вищих закладів освіти.

Перспективність ідей та принципів мережевої взаємодії в організації профільного навчання полягає в тому, щоб завдяки партнерству якомога повніше використати наявну інфраструктуру освітнього округу для організації освітнього процесу. На цьому наголошується в Концепції “Нова українська школа”, де вказується, що учні закладу загальної середньої освіти матимуть свободу вибору предметів та рівня їх складності. З’явиться можливість навчання в різновікових предметних або міжпредметних групах [6].

Дослідник В. Мелешко пропонує модель профільного навчання в старшій школі, яка включає реалізується в таких формах: внутрішня рівнева диференціація; різні форми зовнішньої елективної диференціації: курси за вибором, факультативні заняття [8].

Згідно з науковими поглядами О. Фасолі [11], модель профільної школи складається з трьох етапів, які мають мету, завдання та умови реалізації моделі. У такий спосіб науковець виокремлює такі етапи: аналітичний – збір та узагальнення інформації; перспективний – вивчення форм і засобів моделювання; виконавчий – передбачає безпосередню реалізацію задуму і практичне відтворення розробленого проекту профільного навчання.

Запропонована науковцем А. Сеїтосмановим [9] модель профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл представляє складові елементи: профільні класи в загальноосвітніх закладах, які реалізують кілька (один-три) певних профілів навчання; групи профільного навчання в багатопрофільних загальноосвітніх закладах; профільне навчання за індивідуальними програмами в малокомплектних загальноосвітніх закладах.

Певний інтерес для нашого дослідження становлять також інші моделі профільного навчання в старшій школі, запропоновані І. Андросуком [1]: *базова (опорна) школа з мережею філіалів* (базова школа щодо філіалів виступає у функції ресурсного центру, адже вона має значно краще матеріально-технічне забезпечення. Старша школа реалізується на базі опорної школи); *модель “Пересувна лабораторія”* дає змогу при недостатньому матеріально-технічному оснащенні, лабораторному обладнанні та відсутності достатньої кількості викладацького складу невеликим освітнім установам основної й середньої (повної) освіти обслуговуватися пересувною лабораторією, закріпленою за базовою школою або ресурсним центром; *модель “Соціокультурний комплекс”* передбачає інтеграцію діяльності освітніх установ з установами соціальної сфери, культури, установами додаткової освіти й іншими установами (міжшкільні профільні групи у МНВК, позашкільні навчальні заклади); *модель “Асоціація освітніх установ”* базується на партнерстві самостійних юридичних осіб, яка не має адміністративного підпорядкування; *модель “Профільна сільська школа (Агролицей)”* являє собою об’єднання середньої загальноосвітньої школи з початковою, професійною або вищою освітою.

На основі одержаних результатів аналізу вищезазначених моделей реалізації профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України нами було розроблено схему орієнтовної моделі організації освітнього процесу (рис. 1).

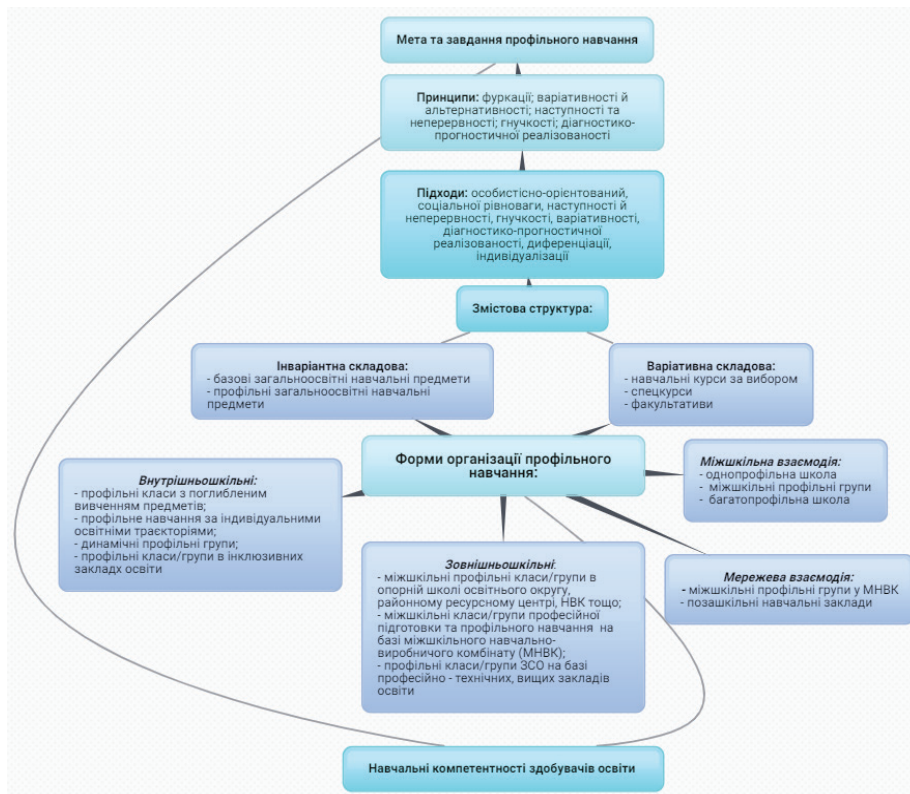

Рис. 1. Модель реалізації профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх шкіл України

Отже, представлені та охарактеризовані нами моделі профільного навчання старшокласників надають закладам освіти оптимальну можливість організації різних профілів навчання, які дають змогу не лише реалізувати ті завдання, які стоять перед закладом освіти щодо підготовки підростаючого покоління, а й залучає старшокласників до профільного навчання з опорою на трудову практику та орієнтацією на потреби сучасного ринку праці.

Використана література:

1. Андрощук І. П. Основні підходи до розробки моделей організації технологічного навчання учнів старших класів сільських загальноосвітніх навчальних закладів. *Молодь і ринок*. 2007. № 3-4. С. 130–135.
2. Архангельский С. И. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе. Москва : Высшая школа, 1976. 200 с.
3. Загородня А. А. Відображення процесів диференціації в змісті освіти старшокласників (2000-і роки). *Вісник ЗНУ: Педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 5–11.
4. Загородня А. А. Профілізація загальної середньої освіти в контексті ідей НУШ. *Молодь і ринок*. 2019. Вип. № 10(177). С. 126–130.
5. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39, ст. 380.
6. Концепція Нової української школи (колегія МОН від 27.10.2016 р.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
7. Концепція профільного навчання в старшій школі. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/ (дата звернення: 25.02.2021).
8. Мелешко В. В. Упровадження моделі мережевої організації профільного навчання: результати та перспективи. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 21. С. 253–260. DOI 10.32405/2411-1309-2018-21-253-260.
9. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевскі В. Київ, 2019. 52 с.
10. Тернопільська В. І. Моделювання процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 25. С. 16–22.
11. Фасоля О. Як запровадити профільну освіту не «для галочки», а для учнів? *Практика управління закладом освіти*. 2020. № 3. URL: <https://edirshkoly.mcfrr.ua/791786>
12. Штофф В. А. Моделирование и философия. Москва: Ленинград : Наука, 1966. 302 с.

References:

1. Androshchuk I. P. (2007). Osnovni pidkhody do rozrobky modelei orhanizatsii tekhnolohichnoho navchannia uchniv starshykh klasiv silskykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [The main approaches to the development of models for the organization of technological education of high school students in rural secondary schools]. *Molod i rynok*. № 3-4, 130–135 [in Ukrainian].
2. Arhangel'skiy S. I. (1976). Lektsii po nauchnoy organizatsii uchebnogo protsessu v vyisshey shkole [Lectures on the scientific organization of the educational process in higher education]. M.: Vysshaya shkola, 200. [in Russian].
3. Zahorodnia A. A. (2018). Vidobrazhennia protsesiv dyferentsiatsii v zmisty osvity starshoklasnykiv (2000-i roky) [Reflection of differentiation processes in the content of education of high school students (2000s)]. *Visnyk ZNU: Pedahohichni nauky*. Vol. 1, 5–11 [in Ukrainian].
4. Zahorodnia A. A. (2019). Profilizatsiia zahalnoi serednoi osvity v konteksti idei NUSH [Profiling of general secondary education in the context of NUSH ideas]. *Molod i rynok*. Vol. № 10(177), 126–130 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, № 38-39, st. 380) [The Law of Ukraine «On Education» (Verkhovna Rada of Ukraine (BBR), 2017, № 38-39, p. 380)] [in Ukrainian].
6. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly (kolehiia MON vid 27.10.2016) [Concept of the New Ukrainian School (MES Board of 27.10.2016)]. (2016, October 27). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. Kontseptsiiia profilnoho navchannia [The concept of profile training]. (n.d.). Retrieved from <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm> [in Ukrainian].
8. Meleshko V. V. (2018). Uprovadzhennia modeli merezhevoi orhanizatsii profilnoho navchannia: rezultaty ta perspektyvy [Introduction of the model of network organization of the profile education: results and perspective]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*. Vol. 21, 253–260. DOI 10.32405/2411-1309-2018-21-253-260 [in Ukrainian].
9. Starsha profilna shkola: kroky do stanovlennia. Metodichni rekomendatsii [High profile school: steps to formation. Methodical recommendations.]. (2019). Seitosmanov A., Fasolia O., Markhlievski V. K., 52 p. [in Ukrainian].
10. Ternopil'ska V. I. (2016). Modeliuvannia protsesu formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Modeling the process of formation of self-educational competence of future specialists]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*. № 25, 16–22 [in Ukrainian].
11. Fasolia O. Yak zaprovadyty profilnu osvitu ne «dlia halochky», a dlia uchniv (2020). [How to introduce a profile education not «for a tick», but for students?]. *Praktyka upravlinnia zakladom osvity*, № 3. <https://edirshkoly.mcfrr.ua/791786>
12. Shtoff V. A. (1996). Modelirovanie i filosofiya [Modeling and philosophy]. M.: L.: Nauka, 302 p. [in Russian].

Zahorodnia A. A. Model of realization of profile education in the high classes of secondary schools of Ukraine (2011–2017)

The article analyzes the process of realization of profile education in the high classes of secondary schools of Ukraine from 2011 to 2017. The essential characteristics of the concepts “model”, “modeling” are revealed. The structural elements of the model of profile education of high school students are singled out. Information about the types of models of profile education of high school students (interschool profiling) is presented network organization, basic school with a network of branches, model “Mobile laboratory”, “Sociocultural complex”, “Association of educational institutions”, “Profile rural school (Agrolyceum)” and features of their use in general secondary education. The peculiarities of the process of profiling the content of education in the high secondary school in accordance with the outlined models are determined. There is a list of normative documents (“Concept of the New Ukrainian School” (2016); “Concept of specialized education in high school” (2013); Law of Ukraine “On Education” (2017) which focuses on the prospects of ideas and principles of networking in the organization of profile education through partnership, which in turn allows the fullest possible use of existing infrastructure of the educational district for the organization of the educational process. Outlined forms of organization of profile education in high school, which include: internal, level differentiation; elective courses, optional classes, profile classes in secondary schools that implement several (one or three) specific training profiles, groups of profile training in multidisciplinary secondary schools, profile training in individual programs in small secondary schools, etc.

Key words: model, modeling, profile education, high school, secondary schools.